

KS. MAREK ŻMUDZIŃSKI

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Olsztyn

Historyczne uwarunkowania misji Kościoła w kontekście jubileuszy chrztu Polski 1966 i 2016

Streszczenie: Misja Kościoła wynika z nakazu Chrystusa i opiera się na głoszeniu Ewangelii. W istocie jest to przekaz Bożego objawienia i jego niezmiennych prawd w różnych epokach i kulturach. Poniższy artykuł stawia pytanie: na ile kontekst historyczny może warunkować pracę ewangelizacyjną. Obszar badawczy to oficjalne dokumenty Kościoła wydane w związku z celebracją jubileuszy chrztu Polski w 1966 i 2016. Rzeczywistość polityczno-społeczna Polski zmieniła się w przeciągu pięćdziesięciu lat diametralnie. Przygotowanie i przebieg Milenium miał charakter konfrontacji Kościoła i państwa, natomiast 1050 rocznica organizowana była w harmonijnej współpracy. Szczegółowe faktory teologiczne: historyczny, eklezjologiczny i mariologiczny, uwidocznia wpływ zewnętrznych warunków na działalność duszpasterską.

Słowa kluczowe: Polska, Kościół, historia, chrzest, jubileusz, milenium.

Wprowadzenie

Druga połowa XX wieku była dla Kościoła w Polsce, jak i w całej Europie środkowo-wschodniej czasem wielkiej próby, wynikającej z narzuconego systemu ideologii marksistowskiej negującej i wykluczającej z życia publicznego wszelkie przejawy życia religijnego. Okres PRL jest przykładem zmagania się Kościoła z komunistycznym państwem o własne przetrwanie, o zachowanie wewnętrznej autonomii i jedności oraz o możliwość prowadzenia misji ewangelizacyjnej w wymiarze duszpasterskim, charytatywnym, nauczycielskim i wychowawczym. Dla wspólnoty katolickiej lata te były dramatycznym wyzwaniem, kreślonym administracyjnym prześladowaniem, restrykcjami wobec duchowieństwa i wiernych, z pokazowymi procesami i wieloletnimi wyrokami więzienia, grabieniem majątku, rugowaniem z przestrzeni publicznej i bezprzykładnym dyskredytowaniem chrześcijańskiego poglądu¹.

Przemiany polityczne po roku 1989 dały Kościołowi nową jakość egzystencji. Z ideologicznego wroga stał się autonomicznym podmiotem życia społecznego,

¹ M. Żmudziński, *Apologia kościoła katolickiego w listach Episkopatu Polski 1945-1970*, Olsztyn 2013, s. 11-12.

współtworzącym podstawy odnowionego państwa, we właściwych sobie obszarach działania, wynikających ze społecznego i moralnego nauczania. Wiele decyzji politycznych normowało życie eklezjalne – przywrócono nauczanie religii w szkołach publicznych, przywrócono ordynariat polowy i stałe duszpasterstwo polowe, przeprowadzono reorganizację polskich diecezji oraz nawiązano normalne stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską, które zaowocowały podpisaniem konkordatu. Misja Kościoła mogła więc być realizowana w diametralnie innych warunkach zewnętrznych.

Wobec powyższego rodzi się pytanie: na ile zewnętrzne okoliczności historyczne mają wpływ na codzienną pracę Kościoła, w realizacji nadprzyrodzonej misji. W odstępnie ostatnich pięćdziesięciu lat Kościół przeżywał podniosłe jubileusze 1000-lecia i 1050-lecia chrztu Polski. W związku z nimi publikowane były uroczyste orędzia i listy episkopatu oraz poszczególnych biskupów. Niniejszy artykuł dokona analizy najważniejszych z nich oraz porównania ich zawartości teologicznej, uwzględniającej kontekst roku 1966 oraz 2016. Da to odpowiedź na postawione wyżej pytanie: na ile kontekst historyczny determinuje działalność eklezjalną.

1. Milenium chrztu Polski i tysiąclecie państwa polskiego

Uroczystości rocznicowe chrztu Polski w 1966 roku i 2016 roku miały zupełnie inny charakter i przebieg. Co oczywiste te pierwsze – milenijne – ze względu na samą symboliczną liczbę 1000 stały się jednym z najistotniejszych wydarzeń religijnych w okresie PRL. Z perspektywy 50 lat biskupi polscy mogli napisać wprost: „Bez tamtego Millennium trudno sobie wyobrazić następną ćwierć wieku polskiej historii: pontyfikat św. Jana Pawła II, wielki ruch „Solidarność” oraz odzyskaną w 1989 roku wolność”².

Program milenijny przebiegał w kilku etapach: począwszy od Ślubów Jasnogórskich Narodu Polskiego (26 sierpnia 1956 r.) przez Wielką Nowennę (1957-1966 r.), aż po obchody Milenium (1966 – 1967 r.). Absolutnym inspiratorem i reżyserem tego wydarzenia był kardynał Stefan Wyszyński, który w czasie internowania (1953-1956) opracował program przygotowujący katolików do przeżycia Milenium. Poszczególne lata, począwszy od 1957 roku, miały swoje hasło, które ukierunkowywało duszpasterzy i wiernych do konkretnych działań. Kolejne etapy przebiegały wg schematu:

- wierność Bogu, krzyżowi, Kościołowi i jego pasterzom,
- życie w łasce uświęcającej bez grzechu ciężkiego,
- stać na straży budzącego się życia,
- wierność małżeńska,
- świętość ogniska domowego,

² *Nowe życie w Chrystusie – List pasterski Episkopatu Polski na jubileusz 1050-lecia chrztu Polski*, w: <http://episkopat.pl/nowe-zycie-w-chrystusie-list-pasterski-episkopatu-polski-na-jubileusz-1050-lecia-chrztu-polski/> [20.09.2016].

- wychowanie młodego pokolenie w wierności Bogu i Kościołowi,
- pielęgnowanie miłości społecznej,
- walka z wadami narodowymi, zdobywanie cnót,
- szerzenie czci i nabożeństwa do Matki Bożej³.

Biskupi przekonywali o ściśle religijnym charakterze Wielkiej Nowenny, i choć program obejmował wszystkie dziedziny ludzkiego życia, zarówno jednostkowego i społecznego, to zapewniali, iż nie przekroczono granic misji Kościoła. Ale jednocześnie wskazywali, że misja Kościoła ma bardzo szeroki zakres: „sięga tak daleko, jak daleko sięga ludzka świadomość i ludzka wola, czyli życie moralne człowieka”⁴. Był to wyraz świadomości związany z koniecznością publicznej obecności Kościoła nawet w niesprzyjających okolicznościach zewnętrznych⁵. Cel Episkopatu był bardzo ambitny – wydobyć społeczeństwa z religijno-obyczajowego marazmu – określany konkretnie jako rechrystianizacja Polski. Fundamentalnym zadaniem było pogłębienie świadomości tego, że Polacy są narodem chrześcijańskim, następnie oczyszczenie i pogłębienie ich życia religijnego, które zaowocuje zahamowaniem laicyzacji i zniekształcania ewangelicznej moralności powodowanej przez grzech oraz uzdolnienie jak największej ilości wiernych do apostołskiego okazywania swego chrześcijańskiego oblicza. Był to pierwszy integralny i ogólnopolski program duszpasterski, który obejmował całościowo katolickie duszpasterstwo parafialne i zmierzał do jego ożywienia w skali kraju⁶. Jego najbardziej spektakularnym wymiarem była peregrynacja obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej we wszystkich diecezjach i parafiach⁷.

Tak intensywne wysiłki Episkopatu nie pozostały bez echa w przestrzeni administracji państwowej. W tym wypadku mniejszą uwagę zwracano na zasadniczy cel działań Kościoła, czyli jego duchowe znaczenie, a przede wszystkim skupiono się na wymiarze manifestacji politycznej, w której ujawniała się siła Kościoła i jego głęboka relacja ze społeczeństwem. Wielką mobilizację wiernych postrzegano jako przywiązanie ludzi do Kościoła, który rozumiano z jednej strony jako instytucję sprawującą mandat posługi duchowej, ale też z drugiej jako ośrodek konsekwentnie opozycyjny wobec systemu komunistycznego. Stało się to powodem coraz intensywn-

³ Z. Pawłowicz, *Kościół i państwo w PRL (1944-1989)*, Gdańsk 2004, s. 265-266.

⁴ *O zadaniach posoborowych Kościoła i jego położeniu w Polsce. Orędzie Biskupów Polskich do duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 454-455.

⁵ Znamienne są słowa biskupów: „Chrześcijaństwo zamknięte w zakrystii jest zaprzeczeniem prawdziwego chrześcijaństwa. Kto z właściwego założenia wyjdzie, ten nie będzie mógł powiedzieć, że Wielka Nowenna była zwrócona przeciw elementom państwowo-prawnym, przeciw władzom świeckim czy przeciw Konstytucji. Że tak ona miała przebiegać i tak była przeżyta faktycznie, świadkiem jest Bóg, jest sumienie chrześcijańskiej społeczności w naszym narodzie, jest Szczyt Apostolski, są same dzieje Wielkiej Nowenny”. Zob. Tamże, s. 455.

⁶ J. Majka, *Kościół w Polsce po drugiej wojnie światowej. Zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania jego działalności*, „Chrześcijanin w świecie” 1994, nr 1, s. 16.

⁷ Na temat znaczenia peregrynacji i jego społecznych konsekwencji zob. E. Ciupak, *Kult religijny i jego społeczne podłoże. Studia nad katolicyzmem polskim*, Warszawa 1965, s. 104.

niejszych ataków propagandowych, a z czasem również działań administracyjnych przeciw Kościołowi⁸. Na tym tle w 1960 roku władze komunistyczne zainicjowały własny, autonomiczny program obchodów tysiąclecia państwa polskiego, który faktycznie był alternatywnym, równoległym z milenijnym, prowadzonym świeckim programem⁹. Władze partyjne przygotowały obszerny dokument omawiający zasady polityki państwa wobec Kościoła, który miał być antidotum na „ofensywę wojującego klerykalizmu”. Trwająca Nowenna nazwana została „obłądnym programem wtrącania Polski w mroki obskurantyzmu”¹⁰. Państwo wytyczyło obszar własnych działań (1960-1966 r.), w ramach którego zaplanowano kongresy i sesje naukowe, świętowano ważne wydarzenia z historii, by finalnie przeprowadzić ogólnokrajowe czyny społeczne z budową szkół tysiąclecia i akcją zadrzewiania kraju¹¹. Należy zaznaczyć, że wszystkie te wydarzenia zaplanowano tak, aby pokrywały się terytorialnie i czasowo z obchodami kościelnymi, o których władze kościelne musiały wcześniej informować lokalne władze państwowe¹².

Jubileuszowy rok Millenium rozpoczął się 1 stycznia 1966 roku¹³, choć w istocie w sensie eklezjalnym inauguracja miała miejsce w wigilię paschalną 9 kwietnia 1966 roku, kiedy to zakończono ostatni rok Wielkiej Nowenny i proklamowano „Te Deum” narodu polskiego, odnawiając przyrzeczenia chrzcielne i celebując „Tydzień Tysiąclecia” między 9 a 17 kwietnia, ze szczególnym uwzględnieniem 14 kwietnia, jako najbardziej prawdopodobnej daty chrztu Polski, czyli Mieszka i jego drużyny. Miejszem tych uroczystości była katedra gnieźnieńska, w której znajdował się obraz nawiedzenia. Następnie uroczystości przybrały ogólnopolski charakter jako wielkie gody narodu w historycznych miastach Polski, na tzw. szlaku historycznym, który tworzyło 29 ośrodków historycznie związanych z życiem Kościoła. Analogiczne

⁸ Spektakularnym sygnałem rozpoczynających się działań restrykcyjnych było wtargnięcie funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa na teren klasztoru jasnogórskiego i przeprowadzenie rewizji w pomieszczeniach zajmowanych przez Instytut Prymasowski Ślubów Narodu, odpowiedzialny za organizację obchodów Millenium. Oficjalnym powodem była prowadzona nielegalna działalność wydawnicza. Właściwy cel ujawniony został jednak na zamkniętym posiedzeniu partyjnym: „Jeśli Episkopat wchodzi na drogę awantur i przypuszcza, że my nie tkniemy powielaczy drukujących na Jasnej Górze literaturę antypaństwową – to oczywiście się myli (...). Kler musi zdawać sobie sprawę, że w Polsce nie ma dwóch państw, że jest jedno państwo i jedna władza, władza ludowa. Wędrówki cudownych obrazów po Polsce i takie pielgrzymki jakich dawniej nie było, próby mobilizowania opinii publicznej przeciwko naszej władzy i przeciwko naszemu ustrojowi pod przykryciem frazeologii religijnej – będziemy przecinać. Mamy dość siły po temu”. Zob. *Przemówienie Edwarda Ochaba na plenum Komitetu Warszawskiego PZPR*, BIBS, nr 58 z 14 lipca 1958 r, s. 28-30.

⁹ B. Noszczak, *Obchody Milenium chrztu Polski w latach 1956-1966/1967*, w: Spotkanie Klubu im. Gen. Stefana Roweckiego Grota - <http://www.klub-generalagrota.pl/kg/baza-wiedzy/referaty/600,dok.html>, [25.08.2016].

¹⁰ A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945-1970*, Kraków 1995, s. 68.

¹¹ B. Noszczak, *Bój o człowieka*, „Tygodnik Powszechny”, 2005, nr 46, s. 4.

¹² J. Żaryn, *Kościół w PRL*, Warszawa 2004, s.73.

¹³ Należy pamiętać o klimacie nagonki na Kościół i propagandowej wojnie, w której administracja państwowa wykorzystwała *Orędzie* biskupów polskich do biskupów niemieckich, zapraszając ich na uroczystości milenijne, w którym zawarte były słowa: „przebaczamy i prosimy o przebaczenie”.

celebracje miały miejsce we wszystkich diecezjach i parafiach. Należy pamiętać, że główna uroczystość milenijna miała miejsce 3 maja 1966 roku na Jasnej Górze, podczas której prymas Wyszyński, pod nieobecność papieża Pawła VI, występował w roli jego legata. Wotum wdzięczności za chrzest i wiarę był *Akt oddania Polski w macierzyńską niewolę Maryi, Matki Kościoła, za wolność Kościoła Chrystusowego*.

Episkopat Polski podsumował przebieg Milenium na konferencji plenarnej w Warszawie w dniu 21 listopada 1966 roku, nazywając je wielkim zwycięstwem Kościoła. Uroczyste zakończenie zostało zorganizowane 31 grudnia we wszystkich parafiach, w których odprawiono nabożeństwa eucharystyczne ze śpiewem *Te Deum laudamus*, by o północy 1 stycznia 1967 roku proklamować drugie tysiąclecie chrześcijaństwa w Polsce¹⁴.

2. Uroczystości jubileuszowe 1050 rocznicy chrztu Polski

Obchody 1050 rocznicy chrztu Polski nie miały tak spektakularnego charakteru jak te przed pięćdziesięciu laty, tym niemniej należy podkreślić podjęcie kilkuletniego wysiłku przygotowawczego w wymiarze lokalnym Kościoła poznańskiego i gnieźnieńskiego oraz całego Kościoła w Polsce. Słowa Przewodniczącego Episkopatu Polski arcybiskupa Stanisława Gądeckiego wypowiedziane na spotkaniu założycielskim komitetu organizacyjnego (23 kwietnia 2012 r.) zarysowały wyraźnie teologiczny sens przygotowywanego jubileuszu: „chrzest Polski w 966 roku był przede wszystkim wydarzeniem religijnym, który zapewnił nam korzystanie z owoców Męki i Zmartwychwstania Chrystusa, umożliwiając zbawienie”¹⁵. Jednocześnie podkreślano sens anamnetyczny, w wymiarze ściśle duszpasterskim: „1050 rocznica chrztu Polski jest nie tylko wspomnieniem wydarzenia historycznego, które miało miejsce w roku 966 i zapoczątkowało dzieje Kościoła na ziemiach polskich, a także zaistnienie państwowości Polski, lecz również zobowiązaniem do refleksji nad konsekwencjami tego faktu dla teraźniejszości i przyszłości”¹⁶.

Podstawowym dokumentem przygotowań był czteroletni program duszpasterski Episkopatu Polski: *Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę i chrzest do świadectwa*¹⁷, którego celem było pogłębienie tożsamości chrzcielnej całego Kościoła katolickiego w Polsce. Ten ogólny kierunek rozpisany został na cztery szczegółowe cele:

- *ewangelizacyjny*, rozumiany jako pogłębienie osobistej więzi z Jezusem Chrystusem poprzez poznanie Go, pełniejsze pokochanie i wierniejsze naśladowanie,

¹⁴ Jeszcze w lipcu 1967 roku organizowano „zaległe” uroczystości milenijne w Sosnowcu, Łodzi, Kamieniu Pomorskim i Kołobrzegu.

¹⁵ S. Gądecki, *Przemówienie na spotkaniu założycielskim Komitetu obchodów jubileuszu Chrztu Polski*, w: <http://www.archpoznan.pl/content/view/2385/223/>.

¹⁶ M. Szewczyk, *Tak się zaczęła Polska*, „Przewodnik Katolicki”, nr 25, 2013, s. 3.

¹⁷ *Wierzę w Syna Bożego. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*, red. Sz. Stułkowski, Poznań 2013.

- *inicjacyjny*, rozumiany jako uświadomienie i podjęcie łaski sakramentów inicjacji, przede wszystkim chrztu świętego,
- *formacyjny*, rozumiany jako kształtowanie postaw duchowych i moralnych zgodnych z wyznawaną wiarą, zaangażowanie w życie Kościoła, świadectwo chrześcijańskie,
- *społeczny*, rozumiany jako pełniejsze uświadomienie i podjęcie odpowiedzialności za kształtowanie w duchu wiary życia rodzinnego, społecznego i zawodowego¹⁸.

Program rozłożony został na cztery lata, którym przypisano konkretne hasła oraz symbole:

- 2013/2014 - *Wierzę w Syna Bożego*, czyli kerygmat z symbolem świecy,
- 2014/2015 - *Nawróćcie się i wierzcie w Ewangelię*, czyli nawrócenie z symbolem krzyża,
- 2015/2016 - *Nowe życie w Chrystusie*, czyli chrzest jako nowe życie z symbolem wody i białej szaty,
- 2016/2017 - *Idźcie i głoscie*, czyli świadectwo z symbolem olej i namaszczenie¹⁹.

W pierwszym roku główny akcent położony był na wiarę, jako drogę zbawienia. Podkreślano znaczenie kerygmatu uwzględniające jego treść, znaczenie i możliwości wykorzystania w posłudze pastoralnej. Rozumiano go jako zbawcze przesłanie zawarte w Biblii, zawierające obietnicę zbawienia i wzywające człowieka do wiary i przemiany życia w Bogu. Tak ujęty kerygmat łączył się nierozzerwalnie z pojęciem ewangelizacji, jako konkretnym działaniem, doprowadzającym człowieka do podjęcia wyraźnej decyzji wiary i wejścia s osobistą relację z Bogiem we wspólnocie Kościoła. Kluczowe pojęcia tego etapu to: *Słowo Boże* (propagowanie Biblii, ukazywanie ważności Słowa Bożego w życiu chrześcijańskim, pogłębianie duchowości biblijnej), *ewangelizacja* (przekaz wiary, podjęcie działań preewangelizacyjnych i przeprowadzenie rekolekcji kerygmatycznych oraz wsparcie wiernych, by mogli znaleźć swoje miejsce we wspólnotach), *katecheza dorosłych* (rozszerzenie i pogłębienie katechezy rodziców i chrestnych przed chrztem dziecka)²⁰.

W drugim roku przygotowań do jubileuszu autorzy programu podkreślili wymiar charytologiczny życia chrześcijańskiego. Chodziło w nim w istocie o decyzję poddania człowieka w jego egzystencji działaniu łaski Chrystusa, która kształtuje serce i umysł oraz wprowadza w obszar miłości nadprzyrodzonej. Jak podkreślał Przewodniczący Episkopatu: „Chcemy zachęcać wierzących do patrzenia na swoje życie jak na proces, w którym powinien dokonywać się wzrost dojrzałości w wierze. Na tej drodze potrzeba osób towarzyszących: doświadczonych duszpasterzy, stałych spowiedników i kierowników duchowych, którzy pomogą odczytywać znaki, da-

¹⁸ Tamże, s. 12.

¹⁹ J. Szymczuk, *Szykujemy się na 1050 lat chrztu*, „Gość Niedzielny”, 2012, s. 5-6.

²⁰ *Wierzę w Syna Bożego. dz. cyt.*, s. 13-14.

dzą wsparcie w trudnych chwilach i przez to wzmocnią wierność Bogu i gotowość otwarcia się na Jego obecność. Poznanie Boga winno owocować żywą relacją z Nim i życiem wiary”²¹. Uwypuklony więc został wymiar Bożego miłosierdzia, uwidoczniiony w sakramencie pokuty i pojednania, zachęcający do pomocy ochrzczone, którzy go zaniedbali, aby odkryli w nim na nowo źródło życia²².

Trzeci etap programu traktowany był jako centralny, dotyczył bowiem wprost jubileuszu chrztu Polski. Intencją autorów było wspomnienie początków wiary na polskiej ziemi, dziękczynienie Bogu za łaskę chrztu świętego oraz pozostałych sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, a także za ludzi, którzy podzielili się doświadczeniem żywej więzi z Bogiem i przekazali wiarę. Celem zasadniczym tego etapu było odkrycie znaczenia chrztu we wspólnocie Kościoła: „Potrzebne jest nam zachwycenie się nowym życiem, jakie przynosi nam Chrystus, by dostrzec godność dzieci Bożych, którą otrzymaliśmy na chrzcie świętym”²³. Podkreślano też prawdę wynikającą wprost z tajemnicy chrztu, a mianowicie równość w godności, która zobowiązuje do szacunku wobec wszystkich i podmiotowego traktowania. Ale nie pominięto też zobowiązania chrzcielnego do udziału w potrójnej misji Jezusa Chrystusa: prorockiej, kapłańskiej i królewskiej, z której wynika wdzięczność za dar zbawienia, wierność Bogu oraz gotowość zaangażowania się w apostołstwo²⁴.

Ostatni etap realizacji jubileuszowego programu dotyczył skutków i owoców zjednoczenia człowieka z Chrystusem. Odnosząc się do soborowej „Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*”, podkreślono charakter misji wszystkich ochrzczone, jako równych w działaniu na rzecz budowania królestwa Chrystusowego²⁵. Priorytetem – według autorów – stało się więc zaangażowanie w głoszenie światu Ewangelii, co uczyniłoby Kościół prawdziwie misyjnym, zarówno wewnątrz (ad intra), jak i na zewnątrz (ad extra). Zapał misyjny powinien być wciąż odnawiany we wszystkich możliwych obszarach, również poza Kościołem widzialnym. Środowiskiem głoszenia Ewangelii powinna być zarówno parafia, rodzina, szkoła ale też media i przestrzeń publiczna²⁶.

Obchody 1050 rocznicy chrztu Polski zaplanowano jako triduum jubileuszowe w dniach 14-16 kwietnia 2016 roku. Miały one charakter państwowo-kościelny, z aktywnym udziałem Prezydenta Polski i najwyższych władz państwowych i samorządowych. Poprowadził je X Zjazd Gnieźnieński (11-13 marca 2016 r.) pod hasłem:

²¹ *Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*, red. Sz. Stułkowski, Poznań 2014, s. 12.

²² Tamże.

²³ *Nowe życie w Chrystusie. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*, red. Sz. Stułkowski, Poznań 2015, s. 12.

²⁴ Tamże.

²⁵ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”*, 32, w: *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 2008.

²⁶ *Idźcie i głoscie. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*, red. Sz. Stułkowski, Poznań 2016, s. 12.

Europa nowych początków. Wyzwalająca moc chrześcijaństwa. Istotnym punktem uroczystości było Zgromadzenie Narodowe w Poznaniu, czyli uroczyste posiedzenie Sejmu, Senatu, w obecności m.in. Episkopatu Polski, przedstawiciele innych wyznań chrześcijańskich, a także delegacje parlamentów europejskich i korpusu dyplomatycznego akredytowanego w Polsce. W jego trakcie orędzie wygłosił Prezydent Polski. Na uroczystości zaproszony był papież Franciszek, który ze względu na Światowe Dni Młodzieży przybył do Polski w lipcu, a w czasie jubileuszu reprezentowany był przez swego legata Sekretarza Stanu Stolicy Apostolskiej kard. Pietro Parolina. Ojciec Święty w specjalnym liście podkreślił wielowiekową symbiozę Kościoła i państwa polskiego, która wydała rzesze ludzi świętych, budowała polską kulturę i walczyła o wolność. Wyznaczył też przestrzeń działania w przyszłości, zachęcając do: „wytrwałego kroczenia odnowioną drogą w świetle Chrystusa, do obrony życia ludzkiego i rodziny, do kształtowania sprawiedliwości społecznej według Ewangelii, do zabiegania w codziennym życiu o prawdziwą wolność. Trzeba bowiem, aby wierni w Polsce także dzisiaj, w nowych warunkach, dali całemu światu wspaniałą przykład życia według Ewangelii, cnót chrześcijańskich oraz prawdziwego duchowego rozwoju”²⁷. Liturgiczne celebracje zakończyły się na Jasnej Górze, gdzie miał miejsce akt oddania Polski Matce Bożej.

Jubileusz miał również wymiar ekumeniczny. Na Ostrowie Lednickim, w palatium Mieszka I Prymas Polski przewodniczył nabożeństwu ekumenicznemu, w czasie którego biskupi, duchowni z różnych Kościołów, osoby życia konsekrowanego i wierni świeccy wspólnie odmówili Skład Apostolski, a później w modlitwie dziękczynnej dziękowali za wszelkie dobro, którego na przestrzeni 1050 lat, dzięki wierze w Jezusa Chrystusa, doświadczył naród polski. Zaś na poznańskim stadionie w obecności wielu członków wspólnot chrześcijańskich odczytano *Deklarację Kościołów w Polsce na progu Nowego Tysiąclecia*²⁸. Nawiązywała ona wyraźnie do przeżywanego święta - chrzest w Chrystusie jest wezwaniem dla Kościołów, aby przewyciężyły swoje podziały i w widzialny sposób zmanifestowały swoją wspólnotę.

Uroczystym zakończeniem jubileuszu stała się pielgrzymka narodowa do Rzymu oraz oddanie Polski Chrystusowi Królowi Wszechświata.

3. Noetyczny wymiar jubileuszy

Jubileusze chrztu Polski były okazją do wyrażenia istotnych kwestii odnoszących

²⁷ List papieża Franciszka do kard. Pietro Parolina na 1050 rocznicę chrztu Polski, w: https://ekai.pl/wydarzenia/ostatnia_chwila/x98822/list-papieza-franciszka-do-kard-pietro-parolina-na-rocznice-chrztu-polski/ [23.08.2016].

²⁸ Jest to dokument z 23 stycznia 2000 roku, którego pełny tytuł brzmi: *Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu trzeciego tysiąclecia*. Deklarację podpisało siedem Kościołów w Polsce: Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Rzymskokatolicki, Kościół Polskokatolicki, Kościół Starokatolicki Mariawitów i Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny.

się do życia Kościoła w Polsce. Zarówno Milenium, jak i 1050 rocznica zapowiedziane były uroczystym orędziem. Wszystkie liturgiczne celebry ubogacone były okolicznościowymi homiliami. W najogólniejszym sensie, na ich podstawie wskazać można trzy istotne faktory porównania misji Kościoła 1966 oraz 2016 roku: historyczny, eklezjologiczny i mariologiczny.

a) faktor historyczny

W aspekcie historycznym obydwaj jubileuszowe przekazy zawierają analizę źródeł, według dostępnych w swoim czasie wyników badań akademickich. Podkreślają one znaczenie polityczne i cywilizacyjne decyzji Mieszka I, która zainicjowała dzieje narodu w domenie kultury chrześcijańskiego zachodu. „List pasterski *Na tysiąclecie chrztu Polski*” to w pewnym sensie historyczna epopeja państwa, zainicjowana chrztem Mieszka, które od początku związane było z losem chrześcijańskich świadków i męczenników²⁹. Ukazana została niezwykła symbioza historii Polski, jej kultury i rozwoju z losami Kościoła: „W tym Kościele żyły całe pokolenia, które z polskiej ziemi podążyły w znaku wiary do ojczyzny niebieskiej. W tym Kościele wzrastaliśmy w nadprzyrodzonych mocach, tworząc Lud Boży, którego wewnątrzna więź łaski wspaniale działała na jedność duchową i społeczną Narodu. Kościół, chociaż powołany do dzieła nadprzyrodzonego zbawiania i uświęcania, do budzenia nadziei przekraczającej granice ziemi, jednak był i jest dla nas mocą i jednością narodową i społeczną. Dzięki tej mocy Polska zawsze była krainą wybitnych cnót chrześcijańskich i obywatelskich”³⁰. Nie ulega wątpliwości, iż *List* miał charakter apologii wobec propagandy rządowej, mającej na celu rozdzielenie Kościoła instytucjonalnego od rzeszy wiernych, czy też wewnętrznego podziału duchowieństwa. Ale też miał charakter przesłania, które ukierunkowywało milenijne wysiłki w kolejnych miesiącach w budowaniu chrześcijańskiej tożsamości, z tysiącletnimi korzeniami.

„List pasterski Episkopatu Polski na jubileusz 1050-lecia chrztu Polski” również odnosił się do historycznego wydarzenia chrztu Mieszka I, upatrując w nim początek nowego państwa włączonego w powszechną wówczas *christianitas*, opartą o nieznanie wcześniej na tych ziemiach instytucje, prawo i kulturę. Biskupi podkreślali przede wszystkim konsekwencje chrztu w kontekście całej Europy, jej jedności i miejsca Polski³¹. Jeśli więc przed pięćdziesięciu laty biskupi ukazywali historyczne

²⁹ *Na tysiąclecie chrztu Polski. List pasterski Episkopatu Polski*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 423-429.

³⁰ Tamże, s. 428.

³¹ Ilustracją takiej tezy są słowa: „Książę Mieszko tym samym wprowadził swoich pobratymców w świat kultury łacińskiej i uczynił ich obywatelami wspólnoty ludów chrześcijańskich. Jego chrzcielnica stała się kolebką rodzącego się narodu, pozostając znakiem budującym jego tożsamość. Chrzest wprowadził nasz naród w nowy świat, który wyraża się przez nową kulturę, nowe instytucje, struktury i zapisy prawne. Doświadczenie wiary przełożyło się z mocą na postawy moralne, widoczne także w życiu gospodarczym, politycznym i kulturalnym. Społeczne konsekwencje chrztu Polski pojawiły się później, poczynając od rodziny po naród, a nawet po wspólnotę narodów, jaką dzisiaj stanowi dla nas Europa”. *Nowe życie w Chrystusie. List pasterski Episkopatu Polski na jubileusz 1050-lecia*

podwaliny narodu polskiego jako skutek chrztu Mieszka, by budować wewnętrzną siłę społeczeństwa wobec komunistycznej ideologii, to w 2016 roku akcentowali bardziej znaczenie chrztu jako czynnika jednoczącego Polskę z chrześcijańskimi narodami Europy.

b) faktor eklezjologiczny

W przekazie ideowym Milenium było pod szczególnym wpływem Soboru Watykańskiego II i jego dokumentów³². Zaznaczyło się to już w trakcie Wielkiej Nowenny i w trakcie przeżywania jubileuszu. Inspiracją Vaticanum II biskupi polscy uzasadniali słowa „przebaczamy i prosimy o przebaczenie”, zawarte Orędziu do biskupów niemieckich z 1965 roku. Pojęcie *duch soboru*, utożsamiane z *duchem Ewangelii i duchem Chrystusa*, przewijało się przez większość dokumentów milenijnych: teologiczna kategoria historii zbawienia, odnowiona wizja Kościoła z uszczegółowieniem dotyczącym funkcji episkopatu oraz jego obecność w świecie z uwydatnieniem wartości pokoju, dialogu we wszelkich postaciach, wolności religijnej, praw człowieka i ludzkiego postępu³³.

Na płaszczyźnie eklezjologicznej widoczny był też element wewnętrznej jedności Kościoła. Nieskuteczne zaproszenie do wspólnego przeżywania jubileuszu z administracją państwa było faktem. Jednak biskupi widzieli konieczność odniesienia się do zagrożeń wewnątrz własnej wspólnoty: „Jeśli mamy wskazać podstawowy warunek właściwej, organicznej realizacji uchwał soborowych w Polsce, to na pierwszym miejscu podkreślić musimy silne, nierozzerwalne więzy naszej wspólnoty kapłańskiej. Nadprzyrodzona więź, jednocząca nas społem w jednym świętym Chrystusowym kapłaństwie, stanowić musi niewzruszony fundament współczesnej i przyszłej pracy Kościoła w Narodzie”³⁴.

Orędzie jubileuszowe 1050-lecia w kontekście Kościoła podkreśliło przede wszystkim problem ekumenizmu. Wskazywano, że chrzest jest wydarzeniem, którego nie da się zamknąć jedynie w granicach Kościoła katolickiego. Czerpiąc z teologii św. Pawła dotyczącej wartości chrztu (1 Kor 12,13), zwrócono uwagę na jedność Ko-

chrztu Polski, w: <http://episkopat.pl/nowe-zycie-w-chrystusie-list-pasterski-episkopatu-polski-na-jubileusz-1050-lecia-chrztu-polski/> [26.08.2016]

³² Bezpośrednio po zakończeniu obrad soborowych Episkopat Polski wydał list pasterski, w którym stwierdzał: „Nie wątpimy, najmilsi, że Polska katolicka u progu swego drugiego Tysiąclecia, po zakończeniu Wielkiej Nowenny, przyjmie ze czcią i radością obfity plon konstytucji, dekretów i uchwał soborowych. Na pewno przyczynią one do odrodzenia życia chrześcijańskiego w jednostkach, rodzinach, w poszczególnych stanach i zawodach. Już dziś otworzymy swoje umysły i serca na te nowe Zielone Świątki w Kościele Bożym”. *Po zakończeniu Soboru Watykańskiego Drugiego. List pasterski Biskupów polskich*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 419.

³³ *Od grobu św. Stanisława, Biskupa i Męczennika, List Episkopatu do duchowieństwa*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 444-448; *O zadaniach posoborowych Kościoła i o jego położeniu w Polsce. Orędzie Biskupów polskich do duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 453-458.

³⁴ *O zadaniach posoborowych Kościoła...*, dz. cyt., s. 460.

ścioła jako Ciała Chrystusa, niezależnie od istniejących podziałów wyznaniowych. Taka jedność ma wyższą wartość niż tylko obojętna tolerancja i wzajemne poznanie, gdyż zasada się na wymianie darów duchowych³⁵. Powołano się na bezprecedensowe osiągnięcie w wymiarze Europy i świata, jakim była *Deklaracja o wzajemnym uznaniu chrztu jako sakramentu jedności*. Był to więc powtórzony apel o jedność, która jest wolą Chrystusa i zaniechanie wszelkich podziałów będących zgorznięciem i antyświadcstwem³⁶.

c) faktor mariologiczny

W aspekcie mariologicznym można mówić o widocznej analogii przekazów teologicznych obydwu jubileuszy, choć intensywność aklamacji maryjnych jest zdecydowanie po stronie pierwszego. W wypadku orędzia zapowiadającego Millennium, uwidoczniony w końcowym fragmencie, w którym padły słowa o wierności Bogu w kolejnych pokoleniach za sprawą Maryi. Sformułowanie użyte w uroczystej aklamacji będzie miało swój dalszy ciąg w kolejnych aktach Millennium: „Na Tysiąclecie Chrztu Polski oddajemy się Bogurodzicy Dziewicy, Matce Kościoła. Aby określić charakter tego oddania, używamy mocnego zdania – oddajemy się Maryi w macierzystą niewolę za wolność Kościoła. Wyrażamy w tym całą głębię wiary w tajemnicę Odkupienia w Kościele Bożym, a równocześnie zamykamy tysiącletnie doświadczenie chrześcijańskie naszych przodków i nasze własne, zwłaszcza zaś bolesne doświadczenie ostatniej wojny”³⁷. Choć orędzie na jubileusz 1050-lecia było pozbawione elementu mariologicznego, to jednak niektóre homilie centralnych uroczystości je zawierały³⁸.

Najistotniejsze treści znalazły się w obydwu jubileuszach w aktach oddania Maryi w celebrach jasnogórskich. Nawiązywały one do Ślubów Jasnogórskich i zawierały elementy dziękczynienia za związanie losów Polski z Kościołem i chrześcijaństwem oraz powierzenia na przyszłość. Akt milenijny zawierał w już w tytule element *oddania Polski w macierzyńską niewolę*³⁹. Natomiast akt zawierzenia z 3 maja 2016 roku odnosił się do poprzednich, ale zawierał też widoczne wątki chrystologiczne i historiozbawcze⁴⁰.

³⁵ *Nowe życie w Chrystusie – List pasterski Episkopatu Polski na jubileusz chrztu...*, dz. cyt.

³⁶ Tamże.

³⁷ *Na tysiąclecie chrztu Polski...*, dz. cyt., s. 429.

³⁸ Jako przykład wskazać można zakończenie homilii przewodniczącego Episkopatu Polski w dniu 15 kwietnia 2016 r.: „Panno Święta, co jasnej bronisz Częstochowy i w Ostrej świecisz Bramie! Tobie powierzamy losy naszej Ojczyzny, każdej i każdego z Polaków w kraju i poza jego granicami. Matko Zbawiciela, pozwól nam dochować wierność naszym zobowiązaniom chrzcielnym.

Zob.: <https://ekai.pl/diecezje/poznanska/x98902/abp-gadecki-wzywa-do-wiarnosci-przyrzeczeniu-chrztu-dokumentacja/> [27.09.2016].

³⁹ *Akt oddania Polski w macierzyńską niewolę Maryi Matki Kościoła za wolność Kościoła Chrystusowego*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 442-443.

⁴⁰ Oddaje to fragment: „W tym ważnym momencie historii zbawienia uświadomiamy sobie nowe wyzwania, jakie niesie ze sobą współczesność. W świecie, w którym nasi Bracia i Siostry w wier-

Podsumowanie

W odstępnie pięćdziesięciu lat Kościół w Polsce przeżywał jubileuszowe rocznice wydarzenia fundamentalnego dla 1000-letniej historii państwa – chrzest Mieszka I. Zarówno przygotowania, sam przebieg oraz głoszone treści miały to samo źródło, jednak kontekst historyczny wpłynął na różnice między nimi. Przede wszystkim uroczystości milenijne przebiegały w duchu konfrontacji Kościoła z instytucją państwa, a nawet można mówić o swoistej rywalizacji o oddźwięk w społeczeństwie. Natomiast drugi jubileusz miał miejsce w harmonijnej współpracy i współuczestnictwie obydwu podmiotów. Również wydarzenia w Kościele powszechnym miały wpływ na przekaz duszpasterski w trakcie uroczystości. W pierwszym przypadku był to Sobór Watykański II, a w drugim wdrażane reformy posoborowe, uwzględniające poszczególne dokumenty. Uwidocznione było to chociażby w aspekcie eklezjologicznym. Wreszcie sytuacja w Europie po roku 1989 i postępujący proces integracji został uwidoczniiony w ukazaniu znaczenia chrztu Mieszka dla historii Polski w dziejach kontynentu.

ze przyczyniają się do budowania lepszego świata, ale również cierpią i oddają życie za Chrystusa, odczuwamy nagłą potrzebę ponownego zawierzenia się Bożemu Synowi przez Twoje wstawiennictwo, o Niepokalana Dziewico, Królowo Polski. Tym samym mamy świadomość, że program duchowej odnowy Polaków, wyrażony w Jasnogórskich Ślubach Narodu i milenijnym Akcie oddania w niewolę miłości, pozostaje nadal aktualny”. *Akt zawierzenia Matce Bożej z okazji 1050. rocznicy chrztu Polski, Jasna Góra, 3 maja 2016 roku*, w: <http://diecezja.waw.pl/4765> [28.09.2016].

Literatura

- Akt oddania Polski w macierzyńską niewolę Maryi Matki Kościoła za wolność Kościoła Chrystusowego*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 442-443.
- Akt zawierzenia Matce Bożej z okazji 1050. rocznicy chrztu Polski, Jasna Góra, 3 maja 2016 roku*, w: <http://diecezja.waw.pl/4765> [28.09.2016].
- Ciupak, E., *Kult religijny i jego społeczne podłoże. Studia nad katolicyzmem polskim*, Warszawa 1965.
- Dudek, A., *Państwo i Kościół w Polsce 1945-1970*, Kraków 1995.
- Idźcie i głoscie. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*, red. Sz. Stułkowski, Poznań 2016.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”*, w: *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, Poznań 2008.
- List papieża Franciszka do kard. Pietro Parolina na 1050 rocznicę chrztu Polski*, w: https://ekai.pl/wydarzenia/ostatnia_chwila/x98822/list-papieza-franciszka-do-kard-pietro-parolina-na-rocznice-chrztu-polski/.
- Majka, J., *Kościół w Polsce po drugiej wojnie światowej. Zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania jego działalności*, „Chrześcijanin w Świecie” 1994, nr 1, s. 10-21.
- Na tysiąclecie chrztu Polski. List pasterski Episkopatu Polski*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 423-429.
- Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*, red. Sz. Stułkowski, Poznań 2014.
- Noszczak, B., *Bój o człowieka*, „Tygodnik Powszechny”, 2005, nr 46, s. 4.
- Noszczak, B., *Obchody Milenium chrztu Polski w latach 1956-1966/1967*, w: *Spotkanie Klubu im. Gen. Stefana Roweckiego Grota* - <http://www.klub-generalagrota.pl/kg/baza-wiedzy/referaty/600,dok.html>, [25.08.2016].
- Nowe życie w Chrystusie. List pasterski Episkopatu Polski na jubileusz 1050-lecia chrztu Polski*, w: <http://episkopat.pl/nowe-zycie-w-chrystusie-list-pasterski-episkopatu-polski-na-jubileusz-1050-lecia-chrztu-polski/> [20.09.2016].
- Nowe życie w Chrystusie. List Pasterski Episkopatu Polski na Jubileusz 1050-lecia Chrztu Polski*, w: <http://episkopat.pl/nowe-zycie-w-chrystusie-list-pasterski-episkopatu-polski-na-jubileusz-1050-lecia-chrztu-polski/> [26.08.2016].
- Nowe życie w Chrystusie. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*, red. Sz. Stułkowski, Poznań 2015.
- O zadaniach posoborowych Kościoła i o jego położeniu w Polsce. Orędzie Biskupów polskich do duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 453-458.
- Od grobu św. Stanisława, Biskupa i Męczennika, List Episkopatu do duchowieństwa*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 444-448.
- Pawłowicz, Z., *Kościół i państwo w PRL (1944-1989)*, Gdańsk 2004.
- Po zakończeniu Soboru Watykańskiego Drugiego. List pasterski Biskupów Polskich*, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 417-422.
- Przemówienie Edwarda Ochaba na plenum Komitetu Warszawskiego PZPR*, BIBS, nr 58 z 14 lipca 1958 r, s. 28-30.
- Gądecki, S., *Przemówienie na spotkaniu założycielskim Komitetu obchodów chrztu Polski*, w: <http://www.archpoznan.pl/content/view/2385/223/>.
- Szewczyk, M., *Tak się zaczęła Polska*, „Przewodnik Katolicki”, nr 25, 2013, s. 3.
- Szymczuk, J., *Szykujemy się na 1050 lat chrztu*, „Gość Niedzielny” 2012, s.5-6.
- Wierzę w Syna Bożego. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie. Przez wiarę do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*, red. Sz. Stułkowski, Poznań 2013.
- Żaryn, J., *Kościół w PRL*, Warszawa 2004.

Historical Conditions of the Context of Poland's Baptism Jubilee 1966, 2016.

Summary: Over a distance of fifty years the Church in Poland experienced jubilee anniversaries of events fundamental for a 1000-year history of the state - the baptism of Mieszko I. The preparations, all process and proclaimed contents had the same source, but the historical context influenced on the differences between them. First of all, millennium celebrations took place in a spirit of confrontation between the Church and the institution of the state, and can even speak of a specific competition for response in society. However the second jubilee took place in a harmonious cooperation and participation of both entities. Also, events in the ecumenical Church had their importance in the pastoral message during the ceremony. In the first case, it was the Second Vatican Council, and in the second case there were initiated the post-conciliar reforms, taking into account individual documents. It was shown even in the ecumenical aspect. Finally, the situation in Europe after 1989 and the progressive integration process has been visualized in showing the importance of Mieszko baptism for the history of Poland in the history of the continent.

Keywords: Poland, Church, history, baptism, jubilee, millennium.